

Adnan KALESIĆ

JU Historijski arhiv Sarajevo

adnan.kalesic@gmail.com

1.04 Stručni rad/Professional article

UDK/UDC: 930.25:004:004.01:002(497.6 Brčko)

DIGITALIZACIJA ARHIVSKE GRAĐE I INFORMATIVNIH SREDSTAVA (iskustva Arhiva Brčko)

Apstrakt: *Rad donosi iskustvo na poslovima digitalizacije, razmatra probleme i prepreke koje nastaju na ovim poslovima, prezentuje stepen dostupnosti informativnih sredstava o arhivskoj građi, te daje osvrt na mogućnosti unapređivanja dostupnosti istih kako bi se olakšavala priprema za istraživanje, te samo istraživanje. U prvom dijelu rada predstavljeni su poslovi digitalizacije pohranjenih arhivskih fondova u Arhivu u Brčkom, te digitalizacija arhivske građe pohranjene u drugim arhivima u Bosni i Hercegovini, koja se odnosi na Brčko. Drugi dio rada predstavlja pregled naučno-informativnih sredstava u arhivima u Bosni Hercegovini.*

Ključne riječi: *Digitalizacija, informativna sredstva, dostupnost.*

DIGITALIZATION OF ARCHIVE MATERIALS AND INFORMATION MEDIA (Experiences of the Brčko Archives)

Abstract: *The paper presents experience in digitization, considers the problems and obstacles that arise in these activities, presents the degree of availability of information resources about archival material, and gives an overview of the possibilities of improving the availability of the same in order to facilitate the preparation for research, and the research itself. In the first part of the paper, the digitization of archival funds stored in the Brčko Archives, as well as the digitization of archival materials stored in other archives in Bosnia and Herzegovina, related to Brčko, are presented. The second part of the paper presents an overview of scientific and informative resources in archives in Bosnia and Herzegovina.*

Key words: *Digitization, information resources, accessibility.*

Uvod

Arhiv je javna ili privatna ustanova za zaštitu, čuvanje, preuzimanje, sređivanje, obradu, objavljivanje i korištenje arhivske građe.¹

Arhivska djelatnost je djelatnost zaštite arhivske i registraturne građe koja obuhvata:

- prikupljanje i evidentiranje arhivske građe, preuzimanje, sređivanje, stručnu i naučnu obradu arhivske građe i sistematizovanje arhivskog fonda;
- izradu informativnih sredstava o arhivskoj građi;
- valorizaciju i kategorizaciju arhivske građe;
- korištenje, izlaganje i objavljivanje arhivske građe;
- stručni nadzor nad čuvanjem i održavanjem arhivske građe koja se nalazi izvan arhiva, a na području na kome arhiv obavlja svoju djelatnost i dr.²

Korisnici koji dolaze u arhiv su fizička i pravna lica koja potražuju izvode iz građe i lica koja građu istražuju. Istraživače možemo podijeliti u pet skupina³ i to: predstavnici stvaralaca arhivske građe, arhivisti, naučnici, studenti i amateri.

Prva skupina u principu istražuje samo fond registrature kojoj pripada. Ti istraživači su poznavaoi građe kao i organizacione strukture stvaralaca, tako da pri ovoj vrsti istraživanja i nema nekih problema.

Druga grupa su arhivisti. Oni istražuju građu na zahtjev korisnika kao i za potrebe promocije građe u smislu organizovanja izložbi, pisanja priprema za predavanja, članaka i publikacija.

Ostale tri skupine istražuju građu za potrebe naučnog profilisanja, ispunjavanju zadataka u obrazovnom procesu, te da bi zadovoljili svoje lične afinitete. Naučnici su u principu ljudi sa iskustvom u istraživanje u koji imaju tačnu predstavu šta traže. Poznati su im načini i metode kako doći do određene građe te kako istu koristiti. Takvim istraživačima je dovoljno staviti na uvid, odnosno učiniti dostupnim informativna sredstva i po njihovom odabiru pronaći im i dati građu na uvid. Ostale dvije skupine, amateri i studenti, nisu poznavaoi građe ni naučne metode istraživanja te je njima od velikog značaja pomoć arhivista, kako onih koji rade u biblioteci i čitaonici, tako i onih koji su određeni fond sređivali i obrađivali.

Treba istaći da se istraživati može samo sređena i obrađena građa, ona koja ima izrađenu neku vrstu informativnog sredstva. Iznimno se može dati na korištenje u svrhu istraživanja i neobrađena građa, ali samo iskusnijim istraživačima i uz pojačan nadzor osoblja arhiva.

¹ *Zakon o arhivskoj djelatnosti*, član 2, stav 1b, „Službene novine Kantona Sarajevo“, 50/2016, 2

² *Isto*, član 2, stav 1a, 2.

³ Alenka Šaupperl, Polona Vilar, Maja Žumer, Zdenka Semlič Rajh, Izet Šabotić, Selma Isić, Sead Selimović, Teoretski pogled na korisnike arhiva, *Arhivska praksa*, br. 17, Tuzla 2014, 266-267.

Jedan od zadataka arhivskih ustanova je i digitalizacija kao jedna od mjera⁴ tehničke i tehnološke zaštite arhivske građe. Digitalizacija je prenošenje arhivske građe iz drugih oblika (fizičkih) u elektronski oblik radi lakšeg pretraživanja, korištenja i objavljivanja⁵, te njene zaštite⁶.

Digitalizacija u Arhivu Brčko

Arhiv u Brčkom je mlada institucija, teritorijalno ograničena na jedan jako mali prostor. Do zadnjeg rata prostor Brčkog je bio u nadležnost Arhiva Tuzlanskog kantona, odnosno tada Regionalnog istorijskog arhiva Tuzla pa se dio građe do ratnog perioda nalazi u tom Arhivu. Također veliki dio građe koji se odnosi na prostor Brčkog iz ranijih perioda (austrougarskog i prve Jugoslavije) nalazi se u Arhivu Bosne i Hercegovine. Dio teritorije općine Brčko pod kontrolom Armije Republike Bosne i Hercegovine je i u ratnom i poratnom periodu bio u nadležnosti ovog Arhiva iz Tuzle, sve do formiranja Distrikta Brčko 2000. godine.⁷ Formiranjem te specifične administrativne jedinice stvorila se potreba i obaveza formiranja Arhiva Brčko distrikta. Godine 2001. izrađen je *Elaborat o opravdanosti osnivanja Arhiva Brčko distrikta Bosne i Hercegovine*, a *Zakon o arhivskoj djelatnosti* je donesen 2004. godine. Namjenska zgrada napravljena je 2008. i konačno 2011. osnovan Arhiv.⁸ Iste godine zaposleni su prvi radnici, mahom tehničko i upravno-administrativno osoblje. Godine 2014. nabavljena je oprema i informacijski sistem Digitalna arhiva *Libris*.⁹ Vremenom se pokazalo da sistem ima mnoge nedostatke i probleme u radu, te je 2023. zamjenjen novim, savremenijim pod nazivom *Zira*.¹⁰ Ovaj sistem pruža mnogo više mogućnosti i ima veću učinkovitost. Također nudi mogućnost za razne vrste nadogradnji i umrežavanje. Trenutno radi u zatvorenoj (lokalnoj) mreži, a po stvaranju zakonskih pretpostavki planirano je i ima mogućnost da bude dostupan i online preko interneta. Arhiv se tek od 2017. počinje u većem obimu baviti stručnim poslovima.

⁴ Mjere tehničke i tehnološke zaštite arhivske građe su pored digitalizacije: mikrofilmovanje, restauracija i konzervacija.

⁵ *Zakon o arhivskoj djelatnosti*, član 2, stav 1p, „Službene novine Kantona Sarajevo“, 50/2016, 2.

⁶ *Isto*, član 45, stav 1k, 6

⁷ Izet Šabotić, Nermina Hodžić, Selma Isić, Razvoj arhivske djelatnosti na širem tuzlanskom području, *Vodič kroz arhivske fondove i zbirke Arhiva Tuzlanskog kantona*, Tuzla 2012, 5-6.

⁸ Radovan Lučić, Anđelka Popara, Arhivska djelatnost na području Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, *Vodič Arhiva Brčko distrikta Bosne i Hercegovine*, Brčko 2019, 19. (dalje: R. Lučić, A. Popara, *Arhivska djelatnost*).

⁹ Esaf Lević i Asmir Zečić, Digitalizacija i upravljanje digitalizovanom arhivskom građom u Službi za arhiv Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, *Arhivska građa u teoriji i praksi broj 3, Zbornik radova sa međunarodnog arhivističkog savetovanja*, Čačak 2019, 60-68.

¹⁰ Asmir Zečić i Rasim Korajac, *Rješenje za digitalizaciju arhivske građe, njenu sigurnost i pristup podacima sa dvostrukim slojem zaštite*, Međunarodna konferencija „4. Tuzlanski arhivski dani“, Tuzla 2023.

Prilikom osnivanja Arhiv u Brčkom je počeo preuzimati građu, prije svega onu koja je bila čuvana u arhivi Vlade Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, a vremenom i građu iz ostalih registratura. Tako je krajem 2017. godine Arhiv Brčko raspolagao sa 800 dužnih metara arhivske građe.¹¹ Ta građa raspoređena je bila u 16 fondova i dvije zbirke.¹² Do 2023. godine količina građe je narasla na 1055,75 dužnih metara, fondova je 40, a stručno ih je obrađeno 27.¹³

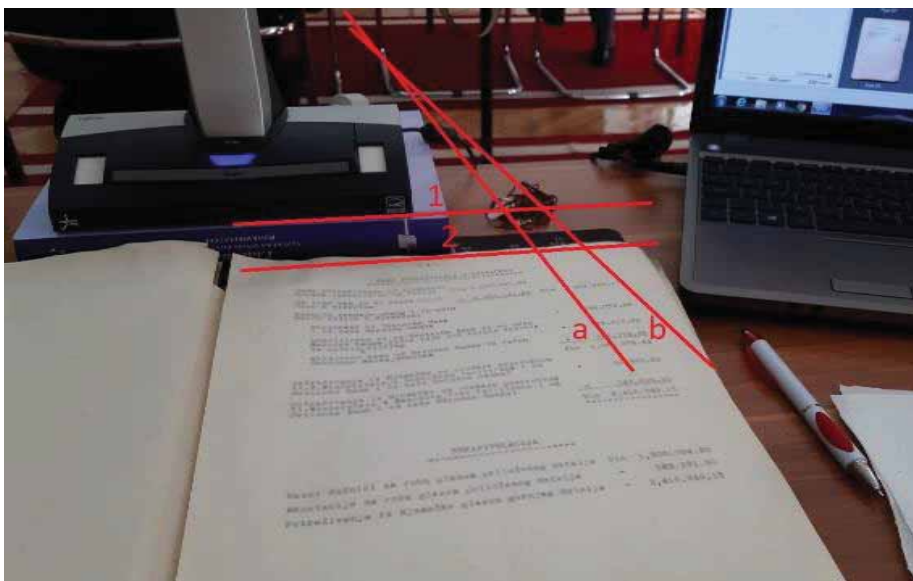
Obzirom da do 2018. godine Arhiv u Brčkom nije imao obrađenih fondova ni stalno zaposlenog arhivistu na sređivanju i obradi arhivske građe pristupilo se digitalizaciji one građe koju su korisnici najviše tražili kako bi ona postala što brže i jednostavnije dostupna, a i kako bi se zaštitila od habanja stalnom upotrebom. Tu se prije svega misli na građu Skupštine opštine Brčko, Odjeljenje za urbanizam (građevinske i urbanističke dozvole), te građu firmi u stečaju koja se odnosi na ostvarivanje prava građana na penziju. Tako je digitalizovana građevinska dokumentacija fizičkih i pravnih lica koja je izdata u period 1974-1992. Obzirom da je ova građa na štampanim obrascima koji su ispunjavani i ručno, hemijskom olovkom, podaci o imenovanom nisu mogli biti OCR-ovani, jer software ne prepoznaje, odnosno ne može procesuirati takvu vrstu zapisa (rukopis). Zato se moralo pristupiti mehaničkom OCR-u tako što su se pomoću programskog rješenja Abbyy ti podaci ubacivali u digitalni preslik ukucavanjem. Na taj način stvorena je baza koja je u potpunosti pretraživa. Uporedo sa digitalizacijom predmetna građa je i sređivana u ukupnoj količini od blizu 100 dužnih metara. Što se tiče firmi koje su otišle u stečaj, a građu preuzeo Arhiv Brčko (Izbor, Interplet, Merkur i dr) korisnici su bivši radnici koji odlaze u penziju te traže podatke o uplatama penzijskog staža. S tim u vezi digitalizovani su M-4 obrasci svih preuzetih firmi, razvrstani po godinama nastanka i organizacionim jedinicama firmi kako se ne bi narušavao njihov organski nastanak. Obzirom da su M-4 obrasci specifičnog formata (nešto većeg od A3) prilikom pakovanja i odlaganja morali su biti presavijani više puta te se pojavio problem kako ih digitalizovati obzirom da su oba skenera s kojima Arhiv Brčko raspolaže sa mogućnošću skeniranja do veličine A3. Jedan skener je kombinacija rotacionog (protočnog) i ravnog skenera kod kojeg širinu rolera i dimenzije radne staklene površine nadilazio sam dokument te se on u startu morao isključiti iz procesa. Drugi skener je prenosni, bezkontaktni sa pokretnom glavom. Logičkim razmišljanjem stvorila se ideja da bi se njegov obuhvat mogao povećati tako što će se pokretna glava staviti na veću udaljenost od površine za skeniranje. To se postiglo tako što se jednostavno postolje skenera podiglo za nekoliko centimetara

¹¹ R. Lučić, A. Popara, *Arhivska djelatnost*, 23

¹² *Isto*.

¹³ Izvor: Podaci dostavljeni 29.9.2023. od Arhiva Brčko kao odgovor na anketu od 21.9.2023.

višu podlogu, te na taj način riješio problem obuhvata većeg formata dokumenta. (fotografija 1).

Fotografija 1.

Ovakvi „poduhvati“ mogu se raditi samo kod malih odstupanja, jer ako se previše udalji pokretna glava od skeniranog objekta gubi se rezolucija i oštrina digitalnog preslika.

Drugi problem je bio što su obrasci bili presavijeni te su i nakon njihovog razmotavalja i pokušaja ispravljanja listovi ostali u dobroj mjeri neravni što je onemogućavalo njihovo valjano skeniranje. Tu se stvorila nova ideja da se pokuša skenirati tako što će se preko njih staviti staklo (fotografije 2 i 3). Nakon niza pokušaja „pošlo je za rukom“ i na taj način se odradila digitalizacija i te građe. Da bi se ovaj posao uspješno odradio staklo mora biti čistio, bez nepravilnosti u samoj strukturi i mehaničkih oštećenja. Također mora biti nešto većih dimenzija od skenirane građe kako ne bi ostajao trag ruba na digitalnom presliku. Sama težina stakla je dovoljna da ispravi listove građe, ali staklo ne treba da bude predebelo, jer onda njegova težina uveliko otežava manipulisanje istim. Optimalna debljina je 3 mm. U prostoriji je potrebno da bude prirodno osvijetljenje (dnevno) bez obzira na njegov intenzitet. Vještačko svjetlo u smislu rasvjetnih tijela nije moguće koristiti, jer se njihovi obrisi reflektuju na digitalnoj kopiji.

Fotografija 2.

Fotografija 3.

Nakon zaposlenja arhiviste za sređivanje i obradu arhivske građe 2019. godine u Arhivu Brčko počeli su poslovi digitalizacije građe koja je u međuvremenu obrađena (općinska građa imovinsko-pravne službe, ARIK - agrarna reforma i kolonizacija, te nacionalizacija).

Imajući u vidu da je arhivska građa s kojom Arhiv Brčko raspolaže dosta ograničena, te da Arhiv ima programsko rješenje za upravljanje i server za pohranu digitalnog sadržaja došlo se na ideju da se fundus upotpuni digitalizacijom arhivske građe koja se osnosi na Brčko, a nalazi se kod drugih arhiva. S tim u vezi Arhiv Brčko je potpisao niz sporazuma o saradnji među kojima je najznačajniji onaj sa Arhivom Bosne i Hercegovine. Projekat istraživanja i digitalizacije započeo je krajem 2018. godine i trajao je do maja 2022. godine. Tokom projekta istražena je i digitalizovana građa koja se odnosi na Brčko nekoliko vrlo obimnih, fondova od velikog značaja kao sto su:

- Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu (Landesregierung für Bosnien und die Herzegovina) – Sarajevo (1879 – 1918) (ZVS I),
- Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu – Sarajevo (1919 – 1921) (ZVS II),
- Pokrajinska uprava za Bosnu i Hercegovinu – Sarajevo (1921 – 1924) (PU),
- Kraljevska banska uprava Drinske banovine – Sarajevo (1929 – 1941) – IV prosvjetno odjeljenje (KBUDB IV),

- Građevinska direkcija Sarajevo (1920 – 1929) (GDS).

Pretraživani su i skenirani i drugi arhivski fondovi sa manjim obimom arhivske građe o Brčkom. Pronađeno je i digitalizovano preko 1000 predmeta različite tematike: javna uprava, školstvo, kultura, sudstvo, zdravstvo, privreda te razni građevinski predmeti i projekti izgradnje i sanacija javnih objekata i dobara.

Da bi se radio tako opsežan projekat prvenstveno se mora napraviti studiozno istraživanje. Trebalo se prvenstveno upoznati sa fondovima, njihovom strukturom, obimom, vremenskim rasponom, količinom građe, stepenom njene sredečnosti i dostupnosti. Tu su uveliko pomogle kolege iz Arhiva Bosne i Hercegovine svojom stručnom pomoći i iskustvom, a dali su na uvid i informativna sredstva, sumarno-analiitičke inventare. Obzirom da je predmetna građa davno obrađena nisu postojali inventari u izvorno elektronskom obliku pa samim tim nije se moglo njima pristupiti pretraživanjem pomoću nekog od elektronskih pretraživača. Neki od njih su imali indekse mjesta i ličnih imena pa se po njima pristupalo popisivanju potrebne građe za obradu, odnosno digitalizaciju. Oni koji nisu imali indekse morali su se čitati u cjelosti. Imajući u vidu da se radi o obimnim fondovima traženje predmeta koji se odnose na određeno mjesto, u ovom slučaju Brčko, činili su istraživanje dugotrajnim i iscrpljujućim. Postavljalo se pitanje: da li se ovaj proces može olakšati i ubrzati? Odgovor je bio potvrđan. Sva naučno-obavještajna, informativna sredstva koja su u štamapnom obliku u vidu knjiga ili kucana na pisačoj mašini mogu se digitalizovati i na taj način učiniti ih pretraživim i dostupnim čak i na daljinu, preko interneta. Prilikom digitalizacije treba voditi računa da programsko rješenje skenera omogućava OCR dokumenta, a po mogućnosti da OCR bude prilagođen našem govornom području, odnosno bude prilagođen prepoznavanju svih slova našeg alfabeta. Također, bilo bi dobro taj digitalni sadržaj učiniti dostupnim na internet stranicama arhiva ili bar da bude dostupan za slanje putem elektronske pošte korisniku na zahtjev. Obzirom da ovo nije usamljeni primjer i da je problem dostupnosti informativnih sredstava prisutan u mnogim arhivima, digitalizaciju bi trebalo usmjeriti i u ovom smijeru, a ne samo na digitalizaciju građe. Na taj način istraživačima bi se mnogo olakšao posao obzirom da su nerijetko arhivi udaljeni od mjesta stanovanja istraživača. Ne samo da bi se olakšalo i ubrzalo istraživanje nego bi se i smanjili troškovi koje istraživači ulažu u istraživanje, a i prilagodilo bi se novim trendovima digitalnog *on line* sučeljavanja kojoj je posebno sklona mlađa populacija.

Pored ovog projekta rađen je i čitav niz drugih projekata, ali ćemo se ovdje fokusirati na posljednji tokom kojeg se u istraživački pohod išlo u više institucija i gradova, na kakve se izazove nailazilo tokom istraživanja, te kakvi su rezultati u konačnici. Riječ je o istraživačkom projektu Aleksa Mikić, nepravedno zapostavljeni i zaboravljeni pisac i novinar. Na samom početku istraživanja prvo za čime se poseglo bio je internet. Tu se pronašla samo jako štura biografiju i popis najznačajnijih njegovih djela – knjiga. Obzirom da je bio

uposlenik (dopisnik, a kasnije i urednik) Oslobođenja u JU Historijski arhiv Sarajevo u fondu NIŠRO Oslobođenje – Sarajevo (OS-465) ima personalni dosije uposlenog Alekse Mikića. Pored mnogih vrijednih dokumenata u predmetu se nalazi i molba Alekse Mikića u kojoj je naveo biografske podatke o radnom iskustvu koji su bili smjernice daljnjeg istraživanja. Tokom istraživanja pregledani su listovi: *Zadrugar*, *Oslobođenje* i *Male novine*. U njima je pronađen veliki broj raznih tekstova (izvještaji, dopisi, pripovijetke, stripovi), ukupno cca njih 230. Pored plodnog novinarskog rada Mikić se bavio i pisanjem proze, priča i romana, prvenstveno o i za djecu, najviše sa tematikom narodnooslobodilačke borbe. Tako istraživanje ide i u smjeru pregledanja *on line* baza podataka COBISS za Bosnu i Hercegovinu i Republiku Srbiju. U Bosni i Hercegovini su to dvije baze, baza za Federaciju Bosne i Hercegovine i baza za Republiku Srpsku. Baze su odlično urađene i daju puni uvid po pitanju bibliotečkih jedinica svih biblioteka sa određenog prostora. Ove baze su dobar primjer *on line* dostupnosti informacija o bibliotečkim jedinicama koje bi mogle poslužiti kao primjer kako bi se arhivistička informativna sredstva mogla učiniti dostupnima.

Tokom još jednog projekta: „Gradonačelnici Brčkog 1878-2022“ pored već pomenutih institucija pristupilo se i bazi podataka hrvatskih državnih arhiva. Tu su ustvari dvije platforme, stara ARHiNET koja je i danas u funkciji, te unaprijeđena platforma HAIS (Hrvatski arhivski informacijski sustav). Obje baze daju dobar uvid u arhivske fondove svih državnih arhiva u Republici Hrvatskoj sa opisima prema ISAD(G) standardima. Na upit putem elektronske pošte dostavljeni su i analitički inventari u elektronskom obliku. Nakon pregledanja istih, te popisivanja brojeva predmeta (signature) ponovno se putem elektronske pošte poslala molba za digitalnu kopiju. U kratkom vremenskom periodu stigao je predračun, te nakon uplate sredstva (propisane naknade) također putem elektronske pošte, odnosno „clouda“ dobijena je digitalna kopija građe. Činjenica je da smo mi u Bosni i Hercegovini još daleko od ovakvog sistematskog (sveobuhvatnog) rješenja, ali svaki od arhiva može uraditi bar toliko da već postojeća naučno-informativna sredstva digitalizuje i omogući pristup istima na daljinu.

Iskustva drugih arhiva (informativna sredstva i njihova dostupnost)

Mnogi arhivi u Bosni i Hercegovini rade prvenstveno na digitalizaciji arhivske građe. Na taj način žele da sačuvaju stariju i/ili oštećenu građu od trajnog gubitka praveći digitalne preslike, te da se građa koja se dosta koristi zaštititi od habanja. Drugi razlog je da se građa učini dostupnijom korisnicima i istraživačima. To je jako dobro, ali postavlja se pitanje kako pomoći istraživaču u ranoj fazi istraživanja, onom ko još uvijek nije konkretizovao temu ili pronašao konkretne dokumente koji će mu omogućiti uvid u činjenice i događaje koje istražuje. Takvom istraživaču su potrebna digitalizovana informativna sredstva. Pregledanjem vodiča istraživač će steći uvid sa kojom građom određena arhivska

ustanova raspolaže. Ako uoči neke fondove koji su mu interesantni od velike pomoći bi mu dalje bili digitalizovani inventari. Tek nakon ovih početnih istraživanja dolazi faza pregledanja pojedinačnih dokumenata. Obzirom da su istraživači u ovoj početnoj fazi istraživanja fokusirani na više arhivskih ustanova, koje su često i u različitim, čak i udaljenim mjestima od mjesta stanovanja istraživača pristup ovakvom digitalnom sadržaju bio bi od velike pomoći. Informativna sredstva koja su nastajala u nekom ranijem vremenu najčešće, ustvari nikako nemamo u elektronskom obliku. Ona su nastajala u rukopisu ili su pisana pisačom mašinom. Obje vrste se mogu digitalizovati i učiniti dostupnim istraživačima s tim što se ova druga vrsta, pisana pisačom mašinom može učiniti dostupna u smislu automatskog pretraživanja po zadatim riječima ili karakteristikama uz pomoć OCR tehnologije za prepoznavanje karaktera (slova). Bilo bi dobro da se pribavi takav program za skener prilagođen jeziku kojem je pisan tekst. Na taj način svi karakteri koji se ukucaju bili bi prepoznati.

Uzimajući u obzir pomenuta iskustva ukazala se potreba da se napravi pregled stanja naučno-informativnih sredstava u arhivima u Bosni i Hercegovini, njihovom obliku, vrstama zapisa i dostupnosti. S tim u vezi sačinjena su anketna pitanja i anketa je poslana svim arhivskim ustanovama u Bosni i Hercegovini na njihove zvanične adrese elektronske pošte 17. augusta 2022. godine. Odaziv na anketu je bio polovičan, te obzirom da je rad dorađivan poziv je poslan još u dva navrata, 3. juna i 21. septembra 2023. godine. Do zaključivanja rada pristigli su podaci iz većine arhiva. Pored rezultata ankete korišteni su i dostupni podaci sa zvaničnih internet stranica arhiva.

U Bosni i Hercegovini djeluje 12 arhiva¹⁴: državni, dva entitetska, osam kantonalnih i Arhiv Brčko distrikta.

Državni arhiv, odnosno Arhiv Bosne i Hercegovine raspolaže sa oko 16.000 dužnih metara građe. Građa je raspoređena u 550 fondova i zbirki od kojih je oko 20% stručno obrađeno na način da su za njih izrađeni sumarno-analički inventari. Od tih cca 80 inventra 50 je štampano, 10 pisano pisačom mašinom, 2 su u rukopisu, a ostatak u elektronskom obliku.¹⁵ Arhiv Bosne i Hercegovine ima vlastitu internet stranicu na kojoj je popis svih fondova tematski razvrstanih.

Arhiv Federacije Bosne i Hercegovine raspolaže sa oko 2.500 dužnih metara arhivske građe raspoređene u 40 fondova i 4 zbirke, od kojih je 20 fondova stručno obrađeno i za njih su izrađeni sumarno-analički inventari.¹⁶ Na

¹⁴ Arhiv Bosne i Hercegovine, dva entitetska arhiva: Arhiv Federacije Bosne i Hercegovine i Arhiv Republike Srpske. Pored matičnog Arhiva Republike Srpske u Banja Luci, na tom teritoriju egzistira još pet područnih arhiva u: Doboju, Zvorniku, Sokocu, Foči i Trebinju. Na teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine egzistira osam kantonalnih arhiva i to: Historijski arhiv Sarajevo, Arhiv Tuzlanskog kantona, Arhiv Hercegovačko-neretvanskog kantona/županije, Arhiv Unsko-sanskog kantona, Kantonalni arhiv Travnik, Arhiv Bosansko-podrinjskog kantona, Županijski arhiv Široki Brijeg i novoosnovani Županijski arhiv u Orašju, te Arhiv Brčko distrikta.

¹⁵ Izvor: Podaci dostavljeni 31.8.2022. od Arhiva Bosne i Hercegovine kao odgovor na anketu od 17.8.2022.

¹⁶ Izvor: Podaci dostavljeni 31.10.2023. od Arhiva Federacije Bosni i Hercegovine kao odgovor na anketu od 21.9.2023.

internet stranici su fondovi i zbirke opisani po međunarodnim standardima i sadržaj je potpuno pretraživ.¹⁷

Arhiv Republike Srpske raspolaže sa preko 5.000 dužnih metara arhivske građe koja je raspoređena u oko 900 fondova i zbirki¹⁸. Građa se nalazi u Banja Luci i u pet područnih arhiva i to u: Sokocu, Doboju, Zvorniku, Foči i Trebinju te su i popisi fondova na internet stranici razvrstani po regijama. Arhiv Republike Srpske jedini u Bosni i Hercegovini posjeduje i *on line* digitalnu platformu „Arhipedija“ pomoću koje korisnici mogu pretraživati bazu podataka o arhivskoj građi, opise fondova, te pronaći određeni broj digitalizovanih dokumenata. Kako i sami napominju ovo su još uvijek počeci ovakvog predstavljanja arhivske građe na našim prostorima. Platforma je u testnoj, razvojnoj fazi i ima predispozicije za uspjeh i hvatanje koraka sa regionalnim i svjetskim trendovima.

Historijski arhiv Sarajevo raspolaže sa preko 11.000 dužnih metara građe. Građa je raspoređena u 640 fonda i zbirki. Informativnih sredstava ima za oko 2/3 fondova. Tu su inventari (sumarni, sumarno-analitički i analitički), katalogi, popisi i kartoteke.¹⁹ Arhiv posjeduje vlastitu internet stranicu i na njoj je dostupan vodič sa pregledom svih fondova i opisima istih razvrstanih po grupama.²⁰ Na stranici su dostupna i tri analitička inventara.²¹

Arhiv Tuzlanskog kantona raspolaže sa oko 13.000 dužnih metara arhivske građe. Građa je raspoređena u 518 fondova i zbirki.²² 150 fondova je arhivistički obrađeno. Analitičkih i sumarno-analitičkih inventara je po 7, analitičkih popisa 88, sumarno-analitičkih 44 i 4 sumarna popisa. Na internet stranici Arhiva Tuzlanskog kantona dostupan je Vodič kroz fondove i zbirke, dopunjeno elektronsko izdanje iz 2015. godine. Pored Vodiča na internet stranici su dostupna 33 popisa, odnosno inventara.²³ Vodič je sa popisom svih fondova i opisima po međunarodnim standardima. Sadržaj na stranici je u potpunosti pretraživ.²⁴

Arhiv u Mostaru, to jest Arhiv Hercegovačko-neretvanskog kantona/županije raspolaže sa 1.557,9 dužnih metara građe i 264 fonda i zbirke. Od informativnih sredstava tu su: jedan vodič, dva regesta, četiri kataloga i 39 inventara. Vodič i jedan katalog su štampani. Ostali katalogi su pisani pisačom mašinom. Regesti su u elektronskom obliku kao i jedan broj inventari, a drugi

¹⁷ <http://www.arhivfbih.gov.ba/index.php/bs/aktuelnosti/527-objavljeni-inventari-arhiva-federacije> (22.9.2022).

¹⁸ https://arhivrs.org/?page_id=23 (22.9.2022).

¹⁹ Izvor: Podaci dostavljeni 1.11.2023. od Historijskog arhiva Sarajevo kao odgovor na anketu od 21.9.2023.

²⁰ http://www.arhivsa.ba/wordpress/?page_id=270 (22.9.2022).

²¹ http://www.arhivsa.ba/wordpress/?page_id=192 (22.9.2022).

²² Srađeno sa 2020. godinom.

²³ Izvor: Podaci dostavljeni 17.8.2023. od Arhiva Tuzlanskog kantona kao odgovor na anketu od 3.6.2023.

²⁴ <https://www.arhivtk.ba/> (22.9.2022).

dio je u rukopisu. Arhiv posjeduje web stranicu. Na njoj su dostupni popisi svih fondova i zbirki te jedan analitički inventar.²⁵

Arhiv iz Bihaća, odnosno Arhiv Unsko-sanskog kantona raspolaže sa 7.550 dužnih metara građe. Ta građa raspoređena je u 378 fondova i 15 zbirki. Zbirke su sve stručno obrađene i oko 50% fondova. Za većinu fondova izrađeni su opšti inventari, a analitički za zbirke i važnije fondove. Informativna sredstva su u rukopisu i elektronskom obliku. Arhiv Unsko-Sanskog kantona trenutno nema svoju internet stranicu, ali je Programom rada i aktivnosti izrada predviđena za 2023. godinu.²⁶

Kantonalni arhiv Travnik raspolaže sa cca 10.000 dužnih metara građe. Evidentirano je 527 fondova od kojih je stručno obrađeno njih 481. Najviše je sumarnih inventara, njih 408, sumarno-analitičkih 48, te analitičkih 25. Svaki od inventara je štampan i u elektronskom obliku. Kantonalni arhiv Travnik trenutno nema internet stranicu, ali je planira pokrenuti u narednom periodu.²⁷

Arhiv Bosansko-podrinjskog kantona ne posjeduje arhivsku građu. Nije u mogućnost istu preuzimati, jer ne posjeduje smještajne kapacitete. Zbog tih problema Arhiv se prvenstveno bavi nadzorom nad registraturama.²⁸

Podaci iz Županijskog arhiva Široki Brijeg autoru rada nažalost nisu bili dostupni, a podaci iz Arhiva Brčko dati su u prvom dijelu rada. Županijski arhiv u Orašju je tek u osnivanju.

Zaključak

Na osnovu predočenog može se vidjeti da je Arhiv Brčko mlada arhivska ustanova sa dosta ograničenom teritorijalnom nadležnošću, te da je u predhodnom periodu na tom prostoru nadležnost imao drugi arhiv. Samim tim i građa sa kojom raspolaže je iz novijeg perioda. Uzimajući u obzir te činjenice rad na digitalizaciji je bio neophodan kako bi se pribavile digitalne kopije starije građe koja je dio fondova drugih arhiva. I pored niza prepreka na tom polju se uradio veliki posao. Digitalizovano je preko 1000 predmeta iz austrougarskog i perioda prve Jugoslavije, te je ta građa dostupna kroz informacioni sistem Arhiva. Pored obogaćivanja arhivske građe koja je urađena na ovaj način, rađeno je i na digitalizaciji u samom Arhivu. Tu posebno treba spomenuti digitalizaciju građevinske dokumentacije za period 1974–1992. sa oko 100 dužnih metara

²⁵ Izvor: Podaci dostavljeni 26.8.2022. od Arhiva Hercegovačko-neretvanskog kantona/županije kao odgovor na anketu od 17.8.2022.

²⁶ Izvor: Podaci dostavljeni 18.8.2022. od Arhiva Unsko-sanskog kantona kao odgovor na anketu od 17.8.2022.

²⁷ Izvor: Podaci dostavljeni 18.8.2022. od Kantonalnog arhiva Travnik kao odgovor na anketu od 17.8.2022.

²⁸ Izvor: Podaci dostavljeni 24.8.2022. od Arhiva Bosansko-podrinjskog kantona kao odgovor na anketu od 17.8.2022.

građe kojom se uveliko olakšao i ubrzao postupak pronalaženja građe koju korisnici najviše i najčešće traže.

Iz pregleda datog u drugom dijelu rada može se zaključiti da većina arhiva u Bosni i Hercegovini, barem onih koji baštine dugu tradiciju i raspolazu sa većom količinom arhivske građe već imaju vlastite internet stranice ili će ih u skorijoj budućnosti imati. Na svih šest već postojećih internet stranica dostupni su popisi građe, odnosno fondova. Neki od arhiva imaju i određeni broj informativnih sredstava, inventara, dostupnih na stranicama. Vodeći se tom informacijom može se zaključiti da postoje dobre pretpostavke da se na internet stranice doda još takvog sadržaja. Mnogi inventar već postoje u digitalnom obliku i samo ih je potrebno postaviti na stranice. Čak i oni koji nisu u digitalnom obliku brzo i jednostavno se mogu digitalizovati i postaviti na internet mrežu. Arhiv Brčko ima digitalnu platformu koja ima mogućnost biti dostupna i *on line* kada se za to stvore zakonske pretpostavke. Arhiv Republike Srpske je jedini otišao i korak dalje u *on line* dostupnosti arhivskog sadržaja pokretanjem digitalne platforme Arhipedija. Nadati se da će i ostali arhivi uskoro krenuti tim putem.

Summary

On the basis of what has been presented, it can be seen that the Brčko District Archives are recently established, with quite limited territorial jurisdiction, and that in the previous period another Archive had jurisdiction over that area. Therefore, the material at his disposal is from a recent period. Taking these facts into account, work on digitization was necessary in order to obtain digital copies of older materials that part of the holdings of other archives. Despite a series of obstacles, great work was done in that field. Over 1,000 items from the Austro-Hungarian and first Yugoslavia period have been digitized, and this material is available through the Archive's information system. In addition to the enrichment of archival material that was done in this way, work was also done on digitization in the Archive itself. Special mention should be made of the digitization of construction documentation for the period 1974-1992 with about 100 square meters of material, which greatly facilitated and accelerated the process of finding the material that users are looking for the most and most often.

From the overview given in the second part of the paper, it can be concluded that the majority of archives in Bosnia and Herzegovina, at least those that inherit a long tradition and dispose of a large amount of archival materials, already have their own websites or will have them in the near future. Lists of materials and funds are available on all six existing websites. Some of the archives also have a certain number of information resources, inventories, available on the pages. Guided by this information, it can be concluded that there are good assumptions to add more such content to the Internet pages. A lot of inventory already exists in digital form and just needs to be put on the pages.

Even those that are not in digital form can be quickly and easily digitized and placed on the Internet. The Brčko Archive has a digital platform that has the possibility to be available online when the legal prerequisites are created. The Archive of the Republic of Srpska was the only one to go a step further in the online availability of archival content by launching the digital platform Arhipeđija. Let's hope that other archives will soon follow that path.

BIBLIOGRAFIJA/BIBLIOGRAPHY

Službeni listovi/Official Gazette:

1. *Zakon o arhivskoj djelatnosti*, „Službene novine Kantona Sarajevo“ 50/2016.

Knjige/Books:

1. Lučić Radovan, Popara Anđelka, *Vodič Arhiva Brčko distrikta Bosne i Hercegovine*, Godus plus d.o.o Brčko, Brčko 2019.
2. Šabotić Izet, Hodžić Nermana, Isić Selma, *Vodič kroz arhivske fondove i zbirke Arhiva Tuzlanskog kantona*, JU Arhiv Tuzlanskog kantona i Društvo arhivskih zaposlenika Tuzlanskog kantona, Off-SET Tuzla, Tuzla 2012.

Članci/Articles:

1. Lević Esaf i Zečić Asmir, Digitalizacija i upravljanje digitalizovanom arhivskom građom u Službi za arhiv Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, *Arhivska građa u teoriji i praksi* broj 3, Zbornik radova sa međunarodnog arhivističkog savetovanja, Čačak 2019.
2. Podaci iz provedene ankete koje su dostavili: Arhiv Bosne i Hercegovine, Arhiv Hercegovačko-neretvanskog kantona/županije, Arhiv Unsko-sanskog kantona, Kantonalni arhiv Travnik, Arhiv Bosansko-podrinjskog kantona, Arhiv Tuzlanskog kantona, Arhiv Brčko distrikta, Arhiv Federacije Bosne i Hercegovine i Historijski arhiv Sarajevo.
3. Šauperl Alenka, Vilar Polona, Žumer Maja, Semlič Rajh Zdenka, Šabotić Izet, Isić Selma, Selimović Sead, Teoretski pogled na korisnike arhiva, *Arhivska praksa*, br. 17, Tuzla 2014
4. Zečić Asmir i Korajac Rasim, *Rješenje za digitalizaciju arhivske građe, njenu sigurnost i pristup podacima sa dvostrukim slojem zaštite*, Međunarodna konferencija „4. Tuzlaski arhivski dani“, Tuzla 2023.

Internet:

1. <http://www.arhivbih.gov.ba/>
2. <http://www.arhivfbih.gov.ba/>
3. <http://www.arhivsa.ba/>
4. <https://arhivhmk-z.ba/>
5. <https://arhivrs.org/>
6. <https://www.arhivtk.ba/>